

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗ- ДАТНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Оксана Солдатенко,
*директор НДІ фінансового права Національного
університету ДПС України, к.е.н., доцент*

Одним із видів медичного страхування вважається страхування з тимчасової втрати працездатності, оскільки, як свідчить вивчення зарубіжного досвіду, у країнах Центральної Європи це єдиний вид соціального страхування.

Як правильно відзначено у монографії А. А. Нечай [1, с. 35], яка є чи не єдиним представником фінансово-правової науки, хто досліджує фонди соціального призначення, одним із основних публічних суспільних інтересів, які визнаються, захищаються та реалізуються в сучасних державах, стає інтерес громадян в отриманні соціального захисту та соціального забезпечення, зокрема у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності чи в інших випадках. У зв'язку з цим у ст. 46 Конституції України право на таке соціальне забезпечення не лише визнається, але й гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, організацій, бюджетних коштів та інших джерел фінансового забезпечення.

У цій статті автор має на меті коротко розглянути основні засади такого виду страхування, як соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою

втратою працездатності та з'ясувати правовий статус відповідного фонду соціального страхування.

У нашій державі допомога з тимчасової непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків [2]:

- тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- необхідності у догляді за хворою дитиною;
- необхідності у догляді за хворим членом сім'ї;
- догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною-інвалідом віком до 16 років;
- карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби;
- тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, менш оплачувану роботу;
- протезування з перебуванням у стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства;
- санаторно-курортного лікування.

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

Допомога з тимчасової непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу у таких розмірах:

- 60% середньої заробітної плати — застрахованим особам, які мають страховий стаж до п'яти років;
- 80% середньої заробітної плати — застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;
- 100% середньої заробітної плати — застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;
- 100% середньої заробітної плати — застрахованим особам, віднесеним до I–IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”.

Отже, розмір допомоги з тимчасової непрацездатності залежить від двох показників: середньої заробітної плати та страхового стажу застрахованої особи, що, до речі, цілком відповідає європейським підходам.

Особливістю допомоги з тимчасової непрацездатності є порядок оплати перших п'яти днів. Згідно із Законом України від 11 січня 2001 року №2213-III “Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування” перші п'ять днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві,

оплачуються власником або уповноваженим ним органом за рахунок коштів підприємства, організації за основним місцем роботи, що суттєво зменшує навантаження на фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Оплата днів тимчасової непрацездатності особі проводиться у формі матеріального забезпечення, що повністю або частково компенсує втрату заробітної плати за робочі дні відповідно до графіка роботи, які припадають на дні тимчасової непрацездатності.

У формі матеріального забезпечення, яке компенсує втрату заробітної плати (доходу) за весь період відпустки, надається застрахованій особі допомога під час вагітності та пологів. До розрахунку такого виду допомоги приймаються не всі календарні, а лише робочі дні. Це пояснюється безпосередньо метою виплати допомоги — компенсувати застрахованій жінці втрату її заробітної плати. Така допомога не включається до сукупного оподаткованого доходу працівниці і не обкладається внесками до соціальних фондів.

Виплата допомоги нестрахованим особам здійснюється в Україні відповідно до Закону “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” сумарно відразу за весь період декретної відпустки. Розмір допомоги становить 100% середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги на випадок безробіття тощо) жінки, але не менше 25% встановленого законодавством прожиткового мінімуму для працездатної особи з розрахунку на місяць. Допомога призначається і виплачується органами праці та соціального захисту населення за місцем проживання одержувача.

Ще одним видом соціальних виплат за рахунок фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності є допомога з догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, яка надається застрахованій особі у розмірі, не меншому прожиткового мінімуму, встановленого законом.

На відміну від допомоги при народженні дитини, розмір допомоги із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку змінюється залежно від установлення такого розміру постановами правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Такий розмір не фіксується на рівні розміру допомоги, встановленої на день, коли застраховану особу було відправлено у відпустку з догляду за дитиною, а змінюється протягом її перебування у відпустці.

Як зрозуміло з викладеного, керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням, здійснює Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності — некомерційна самоврядна організація. Держава виступає гарантом надання матеріального забезпечення і соціальних послуг застрахованим особам та стабільної діяльності цього Фонду, який має права юридичної особи з дня реєстрації статуту у спеціально уповноваженому центральному органі виконавчої влади. Він не може провадити будь-яку іншу діяльність та використовувати страхові кошти не за цільовим призначенням. Його діяльність регулюється Законом та Статутом, який затверджується правлінням.

Основними завданнями Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності є:

- забезпечення надходження та акумуляції зборів на обов'язкове соціальне страхування й інших коштів, призначених для фінансування видатків на виплату допомоги з тимчасової непрацездатності, інших видів допомоги, встановлених законодавством, а також на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працюючих і членів їхніх сімей;
- контроль за цільовим використанням коштів, що знаходяться на рахунку Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати допомоги із соціального страхування, оплати витрат на санаторно-курортне лікування й оздоровлення працюючих та членів їхніх сімей.

Управління Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців. Управління здійснюють правління та виконавча дирекція.

До складу правління входять по 15 представників держави, застрахованих осіб і роботодавців, які виконують свої обов'язки на громадських засадах. Представники від держави призначаються Кабінетом Міністрів України, а представники застрахованих осіб та роботодавців обираються (делегуються) сторонами самостійно.

Відповідно до ст. 5 та ст. 29 Бюджетного кодексу України цей Фонд не є складовою бюджетної системи, не входить до Державного бюджету України чи бюджетів будь-яких ор-

ганів місцевого самоврядування. Його кошти не є державною чи комунальною власністю і використовуються виключно на передбачені відповідним законом заходи. Розмір обов'язкових внесків, за рахунок яких формуються ресурси Фонду, встановлюється виключно законом. У зв'язку з цим можна стверджувати, що Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності є легітимним носієм публічного суспільного інтересу щодо соціального захисту працюючих громадян та членів їх сімей, визнаного державою, матеріальною основою задоволення якого є публічний фонд коштів соціального призначення. Кошти цього Фонду не призначені для довгострокового накопичення та інвестування, а використовуються виключно для фінансування поточних витрат за відповідною програмою соціального страхування населення. При цьому використання коштів Фонду з тимчасової непрацездатності (як одного з публічних фондів соціального призначення) пов'язане з виникненням правовідносин безпосередньо між юридичними особами, уповноваженими утворювати, розподіляти (перерозподіляти), використовувати кошти та управляти коштами такого Фонду і громадянами — застрахованими особами. Невиконання уповноваженими юридичними особами законодавчо встановлених зобов'язань щодо обсягів та строків здійснення відповідних соціальних виплат тягне за собою відповідальність Фонду, його органів, працівників виконавчої дирекції та виконавчих відділень Фонду, а також можливість вирішення спорів у судовому порядку.

Як вже зазначалося, такий вид соціального страхування, як страху-

вання від тимчасової втрати працездатності, вважається одним із видів медичного страхування, у зв'язку з чим не дарма у численних законопроектах, що розглядалися у Верховній Раді України щодо запровадження медичного страхування (зокрема реєстраційні номери 1040 від 27.11.2007 р., 1040-2 від 08.01.2008 р., 3155 від 09.02.2007 р.), неодноразово пропонувалося утворити об'єднаний Фонд загальнообов'язкового соціального страхування від втрати працездатності та медичного страхування, що сприяло б економії видатків на адміністративні процедури порівняно з функціонуванням двох окремих фондів. Ця сама ідея підтримана Кабінетом Міністрів України, про що йдеться у Розпорядженні № 1612-р від 23.12.2009 р. "Про схвалення Стратегії реформування податкової системи" [3]. У ній зазначено, що з метою досягнення цілей реформування податкової системи необхідно вжити заходів і щодо реформування системи здійснення сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, які не входять до складу податкової системи, однак впливають на загальний рівень податкового коефіцієнта, рівень податкового навантаження на працю та масштаби тінізації заробітної плати.

З метою реформування системи здійснення сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у Стратегії пропонується вжити заходів щодо: запровадження соціального медичного страхування шляхом перетворення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у Фонд загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування України після введення

єдиного соціального внеску та забезпечення поетапного зниження ставки єдиного соціального внеску з урахуванням темпів зростання обсягу надходжень у результаті дегінізації заробітної плати.

Як відзначено у цьому самому документі, досвід справляння соціальних платежів у країнах — членах ЄС, які мають схожу з Україною демографічну ситуацію і проводять соціально орієнтовану політику, свідчить про те, що середній рівень сукупних ставок соціальних платежів, наприклад у Болгарії та Румунії, становить 37%. Серед постсоціалістичних країн — членів ЄС найнижчий рівень сукупної ставки внесків на соціальне страхування має Латвія — 33,09%, найвищий — Румунія — 50,75%. В Естонії та Литві, як і в Україні, значну частку внесків сплачують роботодавці, у Польщі та Словенії близько 60% сплачується працівниками.

Стратегією передбачається, що реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюватиметься шляхом:

- запровадження єдиного соціального внеску зі збереженням диференційованого розміру тарифів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- поступової зміни пропорції розподілу внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування між роботодавцями і найманими працівниками у результаті підвищення ставки єдиного соціального внеску для найманих працівників і знижен-

ня її для роботодавців.

Як вважають розробники Стратегії, проведення зазначених заходів дасть змогу збільшити базу оподаткування та зберегти загальну суму надходжень до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також надходжень податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів у результаті зниження сукупної ставки внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

З метою реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування передбачається, що перерахування єдиного соціального внеску на централізовані рахунки відповідних фондів буде здійснюватися Державним казначейством України. Серед переваг Стратегії доцільно відзначити мету щодо формування Державного реєстру соціального страхування для призначення страхових виплат та гармонізацію його з Реєстром фізичних осіб, забезпечивши при цьому цільове використання сплачених страхових внесків та скасувавши в міру зменшення масштабів тінізації заробітної плати і зростання обсягу надходжень єдиного соціального внеску, додаткові збори для виплати пенсій.

Проте, на думку автора статті, питання переваг єдиного соціального внеску є досить дискусійним, оскільки його запровадження може призвести до мінімізації витрат позабюджетних страхових соціальних фондів та до скорочення обсягів їх зобов'язань при тому, що основним завданням фінансування соціального страхування є забезпечення достатності страхових коштів.

Автор статті також більше схильна щодо доцільності функціонуван-

ня двох різних фондів — Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду обов'язкового медичного страхування, який також був би некомерційною самоврядною організацією, управління яким здійснювалося б на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців. Управління такого Фонду, за аналогією, доцільно здійснювати правлінням (по 15 представників держави, які призначалися б Кабінетом Міністрів України; застрахованих осіб і роботодавців, які делегувалися б сторонами самостійно) та виконавчій дирекції. Серед функцій такого Фонду повинні бути не лише акумуляція страхових внесків, їх розподіл та перерозподіл, але

й безпосередня участь у наданні послуг зі страхування. Фонд обов'язкового медичного страхування також має визнаватися одним із публічних фондів соціального призначення, кошти якого використовуватимуться виключно для фінансування поточних витрат за програмою медичного страхування населення. Але це — предмет подальших досліджень і публікацій. ♦

Список використаних джерел:

1. Нечай А. А. *Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків* : [монографія] / А. А. Нечай — Чернівці : Рута, 2004. — 264 с.
2. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” від 18 січня 2001 року №2240-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2240-14>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 р. №1612-р “Про схвалення Стратегії реформування податкової системи” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR091612.html